

FROM THE HISTORY OF DZABOETI VILLAGE IN KSANI GORGE

ქსნის ხეობის სოფელ ძაბოეთის ისტორიიდან

David Akhlouri

Doctor of History, Associate Professor of Gori State Teaching University,
Gori, Georgia

ORCID: 0000-0002-1068-4042

(+995) 568 99 07 79; datoakhlouri@gmail.com

Abstract

The paper talks about the historical village of Dzaboeti in the Ksani Valley, which is located in the Karchokhi community, on the right bank of the Ksani River.

Attention is drawn to the medieval castle complex, which consisted of a church, a tower, a fence, and numerous other buildings. As well as the medieval Church of the Savior, where the icons of the Virgin and St. George were ordained. In the temple, two precious items were kept along with the icons - Head chair and brass bowl. The head chair was a secular item and had to be sacrificed to any family for the shrine. There was an inscription on the brass cup: "Mr. Mariam, the wife of Revaz, the wife of Kaplan's son" ... As it turns out, the cup was handed over to the Orbeliani-Kaplanishvilis for the Eristavi family, the Eristavi. Even for the sake of the soul, they had to sacrifice for the Church of the Savior of Dzaboeti standing on the estate. The direct donors were Revaz Shalva Eristavi and his daughter Mariam, Revaz Eristavi's mother and Mariam's grandmother Ekaterine were from the Kaplanishvili family.

The toponym "Dzaboeti" is explained in the paper and based on the analysis of historical sources, it is indicated that Dzaboeti was not only a place where Ossetians settled from the eighteenth century, it was a term referring to a much larger area.

Settlement on the native Georgian land of Ossetians dates back to the XVIII century. According to the descendants of the locals, they migrated to the Ksani gorge from the central valley of Dvaleti - Zakha, although it is noteworthy that in Dzaboeti there were frequent changes in the flow of the population and changed accordingly. Demographic situation as well. Based on the historical sources of the XVIII-XIX centuries, it is shown what kind of population settled in Dzaboeti, how their number increased over the years, what kind of taxes they paid, what kind of customs they had. Especially noteworthy is the kindness of the foreign tribes and aboriginal Georgians who came. Neighborly relations, which were strengthened by mixed marriages and enlightenment. At the end of the paper we talk about the last generation of Ossetians living in Dzaboeti and their migration, both in the historical homeland and in the villages of Shida Kartli plain

Key words: Karchokhi gorge, camera description, migration, household, shrines, castle towers, epitaph.

დავით ახლოური

ისტორიის დოქტორი,

გორის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტის ასოცირებული

პროფესორი. გორი, საქართველო

ORCID: 0000-0002-1068-4042

(+995) 568 99 07 79; datoakhlouri@gmail.com

აბსტრაქტი

ნაშრომში საუბარია ქსნის ხეობის ისტორიული სოფელ ძაბოეთის შესახებ, რომელიც ქარჩოხის თემში, მდინარე ქსნის მარჯვენა მხარეს მდებარეობს.

ყურადღება ეთმობა შუა საუკუნეებით დათარიღებულ ციხის კომპლექსს, რომელიც შედგებოდა ეკლესიის, კოშკის, გალავნისა და სხვა არაერთი ნაგებობისაგან. ასევე შუა საუკუნეების მაცხოვრის ეკლესიას, სადაც დაბრძანებული იყო ღვთისმშობლისა და წმინდა გიორგის ხატები. ტაძარში, ხატებთან ერთად ინახებოდა ორი ძვირფასი ნივთი - საუფროსო სკამი და თითბერის თასი. საუფროსო სკამი საერო ნივთი ყოფილა და სალოცავისთვის რომელიმე ოჯახს უნდა შეეწირა. თითბერის თასზე კი წარწერა იყო: „ყაფლანის შვილის რევაზის ქალის ბატონის მარიამისა“... როგორც ირკვევა, თასი თავის დროზე ორბელიან-ყაფლანიშვილებს გადაუციათ ერისთავთა ოჯახისთვის, ერისთავებს კი სულის საოხად მათ მამულში მდგარ ძაბოეთის მაცხოვრის ეკლესიისთვის უნდა შეეწირათ. უშუალო შემწირველები კი რევაზ შალვას ძე ერისთავი და მისი ასული მარიამი უნდა ყოფილიყვნენ, რევაზ ერისთავის დედა და მარიამის ბებია ეკატერინე სწორედ ყაფლანიშვილთა საგვარეულოდან გახლდათ.

ნაშრომში განმარტებულია ტოპონიმი „ძაბოეთი“ და ისტორიული წყაროების ანალიზის საფუძველზე მითითებულია, რომ ძაბოეთად მხოლოდ ის ადგილი არ მოიხსენიებოდა, სადაც მეთვრამეტე საუკუნიდან დამკვიდრდნენ ოსები, იგი გაცილებით ვრცელი ტერიტორიის აღმნიშვნელი ტერმინი გახლდათ.

ოსების ძირძველ ქართულ მიწაზე დასახლება კი XVIII საუკუნიდან ხდება. აქ მცხოვრებთა შთამომავლების ინფორმაციით, ისინი ქსნის ხეობაში დვალეთის ცენტრალური ხეობიდან - ზახადან გადმოსულან, თუმცა ისიც აღსანიშნავია, რომ ძაბოეთში ხშირად ხდებოდა მოსახლეობის სხვადასხვა ნაკადის მონაცვლეობა და შესაბამისად იცვლებოდა დემოგრაფიული ვითარებაც.

XVIII-XIX საუკუნეების ისტორიული წყაროების საფუძველზე ნაჩვენებია, თუ რა გვარის მოსახლეობა დამკვიდრდა ძაბოეთში, როგორ იზრდებოდა წლების განმავლობაში მათი რიცხვი, რა სახის გადასახადებს იხდიდნენ, როგორი წეს-ჩვეულებები ჰქონდათ. განსაკუთრებით ხაზგასასმელია მოსული უცხო ტომისა და აბორიგენი ქართველების კეთილმეზობლური ურთიერთობები, რომელიც განმტკიცებული იყო შერეული ქორწინებებითა და ნათელ-მირონობით.

ნაშრომის ბოლოს საუბარია ძაბოეთში მცხოვრები ოსების ბოლო თაობაზე და მათ მიგრაციაზე, როგორც ისტორიულ სამშობლოში, ისე შიდა ქართლის ბარის სოფლებში.

საკვანძო სიტყვები: ქარჩოხის ხეობა, კამერალური აღწერა, მიგრაცია, კომლი, სალოცავები, ციხე-კოშკები, ეპიტაფია

შესავალი

ოკუპირებული ახალგორის მუნიციპალიტეტის სოფელი ძაბოეთი, ქარჩოხის თემის ადმინისტრაციული ცენტრის - ბალაანის მოპირდაპირე მხარესაა, მდინარე ქსნიდან დაახლოებით 5 კმ.-ის დაშორებით (უკანასკნელ ხანს მეზობელი სოფლების მოსახლეობა ძაბუეთის სახელწოდებით მოიხსენიებდა).

უძველეს ქართულ სოფელში XVIII საუკუნიდან ოსური მოსახლეობა დამკვიდრდა. ვახუშტი ბატონიშვილის მინიშნებით, ქსანის ხეობაში ოსებმა დაიკავეს ის ადგილები, სადაც ადრე ქართველ გლეხებს უცხოვრიათ. „ქსნის მამულნი, რომელნი დავსწერეთ, არიან მაგარნი მთითა, კლდითა და ტყითა. არს მთანი შემკობილნი ყუავილითა და ბალახითა... დიან წყარონი ფრიად ანკარანი, მომლაშონი, არამედ საჭმლის მომდნობნი და მომნელებელნი, და სმენ მუნებურნი; უწოდებენ ვემას, პირუტყუთ შემრგო, გამასუქებელი. ხოლო რაოდენი ოსნი დავსწერეთ ამა ადგილებთა შინა, პირველად სახლებულან ქართველნი გლეხნი, შემდგომად მეპატრუნეთა მათგან გადმოსახლებულან ოსნი და ქართველნი ბარსა შინა ჩამოსულან, ვინაითგან მტერთაგან ბარსა შინა კაცნი შემცირებულან” (ბატონიშვილი ვახუშტი, 1973: 363-364). აქ მცხოვრებთა შთამომავლების ინფორმაციით, ისინი დვალეთის ცენტრალური ხეობიდან გადმოვიდნენ და დაიკავეს ჭურთისა და ქარჩოხის ხეობების მაღალმთიანი ტერიტორიები.

ძაბოეთში ქართული მოსახლეობის კვალზე მაკრო და მიკროტოპონიმიკასთან ერთად მიგვანიშნებს იქ არსებული შუა საუკუნეების ციხის კომპლექსი, სადაც ქართველ ბერებს უცხოვრიათ, ასევე ცალკე მდგარი ქრისტიანული თუ საკულტო ნაგებობები, მათ შორის წარმართობის დროინდელი.

XVIII საუკუნიდან ქსნის ხეობაში დამკვიდრებული ოსები ეცნობიან ქართულ ეთნოგრაფიულ და რელიგიურ ყოფას, ითავისებენ მას და იძენენ ქართულ მენტალიტეტს...

XX საუკუნიდან იწყება ოსების მიგრაცია, მათი დიდი ნაწილი უბრუნდება ისტორიულ სამშობლოს, თუმცა არ წყვეტენ ქართველებთან ურთიერთობას, არ ივიწყებენ ქართულ ენასა და საქართველოში მიღებულ რელიგიურ თუ ეთნოგრაფიულ ზნე-ჩვეულებებს...

ნასოფლარ ძაბოეთის ისტორიის კვლევა არის ნაწილი ჩვენი მონოგრაფიული ნაშრომის, რომელიც ქსნის ხეობის სოფლების ისტორიას ეძღვნება და იწყება 2021 წლიდან (პირველი ნაწილი იხ. ახლოური, ქსნის ხეობის ისტორია, 2021) სრულიად საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქის, მცხეთა-თბილისის მთავარეპისკოპოსისა და ცხუმ-აფხაზეთის მიტროპოლიტის, უწმინდესი და უნეტარესი ილია მეორის ლოცვა-კურთხევით.

მეთოდები

საკითხის კვლევისას ვიყენებთ თანამედროვე ისტორიულ მეცნიერებაში აპრობირებულ მეთოდებს. ვახდენთ ქსნის ხეობის მთიანეთის შესახებ არსებული წყაროებისა თუ დემოგრაფიული ნუსხების კრიტიკულ გააზრებას, რომლის დროსაც გამოყენებულია შინაარსობრივი ანალიზისა და დაკვირვება-შედარების მეთოდები. ანალიზის მეთოდი საშუალებას გვაძლევს განვსაზღვროთ, სოფელში წლების მანძილზე არსებული ისტორიული ვითარება, დემოგრაფიული სურათი, მცხოვრებთა ეკონომიკური, რელიგიური და ეთნოგრაფიული ყოფა... დაკვირვება-შედარების მეთოდი გვხმარება სახელების და გვარების დაზუსტებასა და მიგრაციის რუკის განსაზღვრაში. ნაშრომის შეჯამება ხდება კვლევის სისტემური ანალიზით.

შედეგები

ჩემთვის, როგორც ქსნის ხეობის მკვიდრისთვის, ნაცნობი და ერგვარად მშობლიურიც იყო სოფელ ძაბუეთის სანახები. ვცხოვრობდი მეზობელ სოფელ მიდელაანში და თითქმის ყოველდღე მქონდა შეხება სოფლის წარსულთან და აწმყოსთან, რამაც ერთის მხრივ დამაინტერესა მისი ისტორიის სიღრმისეული კვლევით და მეორე მხრივ გამიადვილა მის შესახებ არსებული მწირი ინფორმაციის განვრცობა, რაშიც დიდი დახმარება გამიწია მოსახლეობაში მოძიებულმა ცნობებმა. შედეგად სხვადასხვა მიმართულებით იქნა შესწავლილი დღეს უკვე ოკუპირებული სოფლის წარსული.

ნაშრომში განსაზღვრულია ძაბოეთში ოსების დასახლებამდე არსებული ქართული კვალი, შესწავლილია სოფლის ტერიტორიაზე არსებული ეკლესია-მონასტრები, ქრისტიანული ნიშები და სხვა საკულტო ნაგებობები თავისი ლოკაციით, დანიშნულებითა და იქ არსებული ნივთებით. სათანადო კვლევა ჩატარებული სოფლის ტოპონიმის განმატებისთვის და ხდება მისი შედარება ქსნის ხეობის სხვა მაკრო თუ მიკროტოპონიმიკურ ერთეულებთან, რაც გვიჩვენებს, რომ სოფლის სახელწოდება, ისევე როგორც თანამედროვე ძაბოეთის ტერიტორიაზე არსებული ისტორიული ძეგლებისა და მამულების დიდი ნაწილისა, ქართულია.

ძაბოეთში არსებული დემოგრაფიული ვითარების შესახებ გაცილებით მეტი ინფორმაცია გვაქვს მეთვრამეტე საუკუნიდან, როცა იქ ოსური მოსახლეობა მკვიდრდება და თავისი ცხოვრების წესით, ქართული კულტურის შეთვისებით ხდება საქართველოს ნაწილი.

მსჯელობა

სოფელ ძაბოეთს ჩამოუდის პატარა მდინარე, რომელიც ძაბურთხევის სახელწოდებითაა ცნობილი, იგი ქსნის მარჯვენა შენაკადია. ძაბურთხევის ტერიტორიაზე დღევანდელი სოფელ მიდელაანის ჩრდილო-დასავლეთით მდებარეობს ძაბოეთის ციხის კომპლექსი, რომლის შესახებაც ცნობები მოგვეპოვება ახალგორის რაიონის არქიტექტურული მემკვიდრეობისადმი მიძღვნილ ნაშრომში. იგი მოიცავს საქართველოს ძეგლთა დაცვის სამმართველის მიერ 1985-1986 წლებში განხორციელებული ექსპედიციის მასა-

ლებს. გამოცემის მიხედვით, შუა საუკუნეებით დათარიღებული ციხის კომპლექსი, ეკლესია და კოშკი სოფელ ბალაანის ხუროთმოძღვრულ ძეგლებსაა მითვლილი, მაბოეთი კი მაბუეთადაა მითითებული: „სოფელი მაბუეთი მდებარეობს მდინარე ქსნის სათავეებთან, მის მარჯვენა მხარეს. აქ ქსანს მარჯვნიდან ერთვის პატარა მდინარე, რომელიც ზემოთ ორად იყოფა. ამ კონცხზეა ციხის ნანგრევები, რომელიც შედგებოდა ეკლესიის, კოშკის, გალავნისა და სხვა ნაგებობებისაგან.

მცირე ზომის დარბაზული ეკლესია სხვადასხვა ზომის ფლეთილი ქვითაა ნაგები და გეგმით სწორკუთხა მოხაზულობისაა, აღმოსავლეთით დასრულებულია სწორკუთხა საკურთხევლით, რომლის ცენტრში გაჭრილია ასევე სწორკუთხა სარკმელი.

ჩრდილოეთით შემორჩენილია შესასვლელი, რომლის ფორმის დადგენა დაზიანების გამო შეუძლებელია. კედლები შემორჩენილია 2-3 მეტრის დონეზე.

ზურგიანი კოშკი 5 სართულის დონეზე, ნაგებია რიყის ქვით. პირველი სართული ამოვსებულია მიწით და ქვით. შესასვლელი მეორე სართულის აღმოსავლეთის კედელშია მოთავსებული. მესამე და მეოთხე სართულებზე სარკმელები ერთ ღერძზეა განლაგებული. მეხუთე სართული ნაწილობრივ ჩამონგრეულია.

კოშკიც და ეკლესიაც სერიოზულად არის დაზიანებული.” (შიდა ქართლი, 2008: 28-29) აღნიშნულის მიუხედავად, უნდა ითქვას, რომ მაბოეთის ციხე შედარებით უკეთაა შემონახული, ვიდრე მის ჩრდილოეთით მდებარე კვერიათის. ქარჩოხის ხეობის საგუშაგო კოშკების გარშემო თითქმის ყველგან იკვეთება მოსახლეობის კვალი. ვ. ქენქაძის ცნობით, მაბოეთის ციხესთან ბერებს უნდა ეცხოვრათ: „მდინარე ქსანზე, ქარჩოხში, ერთ-ერთ პატარა შენაკად მაბოეთის ხევში დგას მაბურთ ციხე. მის მოპირდაპირედ ჩრდილოეთით კი კვერიათის ციხე. ძველ დროში ორივე ციხის გარშემო ხალხს უცხოვრია. პირველთაგანის მცხოვრები ბერები ანუ სასულიერონი იყვნენ, მეორესთან კი სოფელი კვერიათი მდგარა.

ეს ორივე ციხე ქვეყნისა და ხალხის სამსახურში იდგა. მათ უნდა დაენთოთ კოცონები მტრის შემოჭრის საცნობარად” (ქენქაძე, 2008: 94).

მაბოეთის ციხიდან ჩრდილო-დასავლეთით რამდენიმე მეტრის გავლის შემდეგ აღმართს უნდა ავუყვებთ, რომელსაც ოსების ნასოფლართან მივყავართ. გზად ჩვენს ყურადღებას იქცევს ვრცელი სათიბი ადგილები. სოფლის თავში მაცხოვრის ეკლესიაა აღმართული, მის ირგვლივ საფლავებია. ეკლესიის სამხრეთით არსებული ნასახლარების კვალი მიგვანიშნებს, რომ აქ ერთ დროს, მთის სოფლების კვალობაზე ხალხმრავალი დასახლება ყოფილა... ქარჩოხის ხეობის ქართული და ოსური სოფლების საფლავის ქვების ეპიტაფიები ერთმანეთისგან დიდად არ განსხვავდება. წარწერები ქართულ ენაზეა შესრულებული და გვარები „შვილზე“ ბოლოვდება - მუხაშვილი, კორაშვილი, ბიგანაშვილი... შემიძლია თამამად ვთქვა, რომ ისინი იყვნენ ქართველი ოსები, რომლებიც კარგად იცნობდნენ ჩვენს ადათ-წესებს, ტრადიციებს და მათთან თანაზიარნი არც საკუთარ მეობას კარგავდნენ და არც დამხვდურთა ჩვეულებებს უცხოობდნენ.

რაც შეეხება მაცხოვრის ეკლესიას, იგი თარიღდება გვიანი შუა საუკუნეებით. არის დარბაზული, გეგმით მართკუთხა მოხაზულობის, გალავან-შემოვლებული. „აღმოსავლეთით აქვს სწორკუთხა საკურთხეველი, რომლის ცენტრში გაჭრილია შეისრულთაღიანი სარკმელი. მის ორსავე მხარეს არქიტრავული ნიშებია. სარკმლის ძირში დგას ტრაპეზის ქვა, ასეთივე ქვაა საკურთხევლის წინ. კონქი სფერული ფორმისაა.

ეკლესიის ჩრდილოეთით კედელში ერთი სწორკუთხა ნიშაა მოწყობილი.

დასავლეთის კედელს მიუყვება კამარის საბრჯენი თაღი. კამარა ოდნავ შეისრულია. დარბაზს შემოუყვება ერთსაფეხურიანი ხარისხი. ეკლესია ნათდება აღმოსავლეთის და დასავლეთის თაღოვანი სარკმელებით. სამხრეთ კედელში მოწყობილია არქიტავრული შესასვლელი.

ეკლესიის კარნიზი მარტივპროფილიანია, საბურავად გამოყენებულია დიდი ზომის ფიქალი. სახურავის ცენტრში აღმართულია ქვაჯვარა.

ეკლესიას სამხრეთიდან მინაშენები ჰქონდა, საიდანაც შემორჩენილია სამხრეთ-დასავლეთი კუთხე” (შიდა ქართლი, 2008: 28).

მაზოეთის მაცხოვრის ეკლესიაში დაბრძანებული იყო ღვთისმშობლისა და წმინდა გიორგის ხატები. ოსები, ქართველებთან ერთად, სოფლის უმთავრეს საყდარში რამდენიმე ქრისტიანულ დღესასწაულს აღნიშნავდნენ, პატივს მიაგებდნენ მაცხოვარს, ღვთისმშობელს, წმინდა გიორგის და ადიდებდნენ სამყაროს შემოქმედს. სოფლის ძირითად მოსახლეობას - მუზაევებს (მუზაშვილებს) ახლო ურთიერთობა ჰქონდათ ჭურთის ხეობაში მცხოვრებ ბიძაშვილებთან, სადაც ხშირად სტუმრობდნენ, იქ არსებულ სალოცავებში ლოცულობდნენ და მსხვერპლსაც სისტემატურად სწირავდნენ. ოსური ფოლკლორის მიხედვით, მათი რელიგიური პანთეონის ყველაზე პოპულარული ღვთაება - ვასთირჯი მუზაევებისა და ელკანოვების გვარის გადამრჩენად ითვლებოდა (ქენქამე, 2008: 93). ზოგადად, იგი წარმოდგენილი ჰყავდათ თეთრნაბადმოსხმულ და თეთრ ცხენზე ამხედრებულ მეომრად, რომელიც შუამავალი იყო ღმერთსა და ადამიანებს შორის (შევადაროთ წმინდა გიორგის)... ამდენად, ბუნებრივია, ალანთა შთამომავლები, ქართულ სალოცავებთან ერთად, თაყვანს სცემდნენ ოსური პანთეონის ღვთაებებს და განსაკუთრებით - ვასთირჯს.

მაზოეთის მაცხოვრის ეკლესიაში წმინდა ხატებთან ერთად ინახებოდა ორი ძვირფასი ნივთი - საუფროსო სკამი და თითბერის თასი. საუფროსო სკამი საერო ნივთი ყოფილა და სალოცავისთვის რომელიმე ოჯახს უნდა შეეწირა. თითბერის თასზე კი წარწერა იყო: „ყაფლანის შვილის რევაზის ქალის ბატონის მარიამისა“... როგორც ვიცით, ყაფლანიშვილები ორბელიანთა შტოა (ორბელიანები კი თავის მხრივ ქაჩიბაიმე-ბარათაშვილების შტოს მიეკუთვნებიან), რომელიც იყო ფეოდალური საგვარეულო XVII-XIX საუკუნეებში. სამფლობელოები ჰქონდათ ქვემო ქართლის ტერიტორიაზე, იყვნენ მეწინავე სადროშოს სარდლები და ეკავათ ქართლის სახლთუხუცესის, ეშიკაღასბაშის, მდივანბეგის და სხვა მნიშვნელოვანი თანამდებობები...

XVII საუკუნის ათიან წლებში ორბელიანთა შთამომავლები მამულე-ბისტვის ერთმანეთს დაუპირისპირდნენ, რაც იმით დასრულდა, რომ ბარათა

ორბელიანმა ბიძაშვილები ამოხოცა და ხელში ჩაიგდო მათი მამულები. მხოლოდ ყაფლან ორბელიანი გადარჩენილა და ირანში გაქცეულა. 1625 წლის მარაბდის ბრძოლაში ყაფლანი ქართველთა წინააღმდეგ იბრძოდა. ამ ბრძოლაში დაიღუპა ბარათა და მის მამულებს ყაფლანი დაეუფლა. 80-მდე სოფელი დაუტოვებია ყაფლან ორბელიანს მემკვიდრეთათვის, განუახლებია ფიტარეთის მონასტერი და აუშენებია ხულუტის ციხე. XVIII საუკუნეში საორბელო-საყაფლანიშვილო კიდევ უფრო გაიზარდა, 160-მდე სოფელში ცხოვრობდნენ მათი ვასალი აზნაურები და ყმა-გლეხები. მოგვიანებით, XVIII საუკუნის მიწურულს, ქვემო ქართლის აოხრების შემდეგ თბილისში გადმოსახლდნენ (ჯამბურია, 1984: 555).

ჩნდება კითხვა - ვინ იყვნენ ძაბოეთის მაცხოვრის თასის წარწერაში მოხსენიებული პირები? დასაწყისში უნდა აღინიშნოს, რომ თასის და მასზე შესრულებული წარწერის შესახებ ინფორმაცია მოგვაწოდა ცნობილ-მა მკვლევარმა ვ. ქენქაძემ, რომელიც ბალაანის საშუალო სკოლაში, ისტორიასთან ერთად, ქსნის ხეობის წარსულისადმი განსაკუთრებულ სიყვარულს გვასწავლიდა. ბატონმა ვიტალიმ დიდი ამაგი დასდო წინაპართა სალოცავს, მისი ძალისხმევით მოხერხდა ეკლესიის გადახურვა და მოვლა-პატრონობა... არავინ იცის, როცა დავბრუნდებით, რა დაგვხვდება ქსნის ხეობაში, მაგრამ, რაც დავტოვეთ, შთამომავლობამ ამის შესახებ უნდა იცოდეს... რაც შეეხება წარწერაში ნახსენებ პირებს - ჩემი დაკვირვებით, იგი შესრულებულია მეცხრამეტე საუკუნის ბოლოს. „რევაზის ქალი ბატონი მარიამი“ კი ქსნის ერისთავთა შთამომავალი უნდა იყოს გიორგი ყულარაღასის შტოდან. გიორგის შვიდი შვილი ჰყავდა, ექვსი ვაჟი და ქალიშვილი - ანა, რომელიც ქართლ-კახეთის მეფის - ერეკლე მეორის რძალი იყო, ფარნაოზ ბატონიშვილის მეუღლე. ვაჟებიდან ერთ-ერთს რევაზ (რომანოზ) ერისთავს ერეკლეს ქალიშვილი ანასტასია ჰყავდა ცოლად. რომანოზის და ანასტასიას ვაჟი - შალვა ქსნის ერისთავთა საგვარეულო სახლის საკმაოდ გავლენიანი წარმომადგენელი ჩანს. მის მფლობელობაშია ერისთავთა ძველი რეზიდენცია ქვენიფნევი, ასევე დუშეთისა და გორის მაზრის აზნაურები და ყმა გლეხები, დაახლოებით 400 კომლი. შალვას მეუღლე ეკატერინე ასლანის ასული ორბელიანი იყო, ყაფლან ორბელიანის დიშვილი. ერისთავსა და ორბელიანს შვიდი შვილი ჰყავდათ: თამარი, ქეთევანი, რევაზი, სოფიო, ელენე, ნინო და ზაქარია. რევაზ შალვას ძე ერისთავი ცნობილი პოეტი და მთარგმნელი გახლდათ, აქტიურად თანამშრომლობდა ჟურნალ „ცისკართან“. თარგმნიდა ა. პუშკინის, მ. ლერმონტოვის, ვ. ჟუკოვსკის ნაწარმოებებს. გავიხსენოთ ილიას კრიტიკაც კოზლოვის პოემის „შეშლილის“ ერისთავისეულ თარგმანზე... განსაკუთრებული პოპულარობით სარგებლობდა ბიძისადმი მიძღვნილი მისი ლექსები: „ბიძაჩემს ყაფლანს“ და „ყაფლან ორბელიანს“ (ალანია, 2014: 63), საიდანაც ჩანს, თუ როგორი ახლოურთიერთობა ჰქონდა ავტორს დედის სახელეულთან...

რევაზ შალვას ძე ერისთავსა და მის თანამეცხედრეს ნინო ესტატეს ასულ ერისთავს 12 შვილი ჰყოლიათ. მათ შორის - ორი მარიამი. უფროსი 1859 წელს დაიბადა და ორი წლის ასაკში გარდაიცვალა. უმცროსი მეთორმეტე შვილი იყო, 1870 წელს დაბადებული. ჩემი აზრით, სწორედ უმცროსი მა-

რიამი უნდა იყოს ძაბოეთის თასის წარწერაში ნახსენები რევაზის ქალი. თუ გავითვალისწინებთ იმ ფაქტს, რომ მარიამის უშუალო წინაპრები ქსნის ხეობაში მამულესა და ყმა გლეხებს ფლობდნენ, ხოლო ძმა შალვა რევაზის ძე ქვენიფნევის ბოლო მებატონე იყო, არაა გასაკვირი მარიამის და მისი მამის რევაზის ურთიერთობა ქსნის ხეობის მთიანეთის მოსახლეობასთან და სოფლებში არსებულ სალოცავებთან. არც ყაფლანის შვილის მოხსენიება იწვევს გაურკვეველობას. როგორც უკვე რამდენჯერმე აღვნიშნე, რევაზ ერისთავის დედა და მარიამის ბებია ეკატერინე ყაფლანიშვილთა საგვარეულოდანაა. სავარაუდოდ, თასი თავის დროზე ორბელიან-ყაფლანიშვილებს გადაუციათ ერისთავთა ოჯახისთვის, ერისთავებს კი სულის საოხად მათ მამულში მდგარ ძაბოეთის მაცხოვრის ეკლესიისთვის უნდა შეეწირათ.

მაცხოვრის ეკლესიის გარდა ძაბოეთსა და მის სიახლოვეს კიდევ რამდენიმე სალოცავი ნიშია აგებული, მათ შორის წარმართულიც...

ძაბოეთზე საუბრის დასაწყისში აღვნიშნე, რომ იგი ძველი ქართული სოფელი უნდა ყოფილიყო. ვ. ქენქაძე ყურადღებას ამახვილებს ქსნის ერისთავთა საგვარეულო მატრიანე „ძველი ერისთავთაში“ ნახსენებ „ქოვსოითზე“ და მიიჩნევს, რომ იგი უნდა ყოფილიყო „სოფელ მიდელაანის დასავლეთით „გარმაბოურში“, ქაშვეთის პლატოზე შემორჩენილი სამუზნისანი დასახლება, რომელიც გახლდათ ქოვსოეთელი ანუ ქარჩოხელი ხევსთავის რეზიდენცია. მისი შემადგენელი ნაწილი იყო ძაბოეთის ხევში არსებული შუა საუკუნეების დროინდელი ხუთსართულიანი ზურგისანი ციხე-კოშკი, თავისი კარის ეკლესიით, სამეურნეო დანიშნულების ნაგებობებითა და გალავნით. „ასევე დასაშვებია ვერსია იმის თაობაზე, რომ, აღნიშნულ პლატოს მეზობლად სამხრეთით და ჩრდილოეთით არსებული სოფლის სახელები: ხოზოეთი, ქოვსოეთი და ძაბოეთი დაკავშირებულნი იყვნენ ერთ რომელიმე დროსთან და ისტორიულ მოვლენასთან... აწ ნასოფლარ ძაბოეთის კავშირი ქაშვეთის პლატოსთან ვლინდება მისი მეორე სახელიდან, ჯერ კიდევ ხმარებად ტოპონიმი - გარმაბოურიდან“ (ქენქაძე, 2014: 17). ეს ტოპონიმი მიგვანიშნებს, რომ ძაბოეთად მხოლოდ ის ადგილი არ მოიხსენიებოდა, სადაც XVIII საუკუნიდან დამკვიდრდნენ ოსები, იგი გაცილებით ვრცელი ტერიტორიის აღმნიშვნელი ტერმინი გახლდათ... სოფელ მიდელაანზე საუბრისას ქოვსოეთისა და ქარჩოხის ხევსთავის საკითხს ჩვენ კიდევ ერთხელ დავუბრუნდებით, თუმცა მოსაზრება ძაბოეთის, როგორც დიდი ისტორიის მქონე ადრინდელი ქართული დასახლების შესახებ, ანგარიშგასაწევი და საყურადღებოა.

საინტერესოა, რას უნდა უკავშირდებოდეს ძველი ქართული ტოპონიმი ძაბოეთი? დაბეჯითებით რამის თქმა რთულია, მაგრამ არ გამოვრიცხავ, მომდინარეობდეს მეგრული ძაბო-იდან. როგორც პროფესორი ჯ. გვასალია აღნიშნავს: „შიდა ქართლის მოსახლეობა უძველესი დროიდან ქართველური იყო. ამაზე მიუთითებს ქართული წარმოშობის ტოპონიმები და ქართულ-ზანურ-სვანური ტოპონიმიკური შეხვედრები. საუკუნეთა მანძილზე მთიდან ბარში ეთნიკური გადაჯგუფების პროცესმა მოსახლეობის შემადგენლობას გარკვეული კვალი დააჩნია. შიდა ქართლის ზოგიერთ ტოპონიმს აქვს ქართულ-ზანურ-სვანური ან ქართულ-ზანური

პარალელური ფორმები”... ღვაწლმოსილ მეცნიერს მოჰყავს სათანადო მაგალითები ქსნის ხეობის სოფლების სახელწოდებებიდან, მაგალითად, ტოპონიმ „კუცხოეთს” ჭანურ „კუცხს” (ღვიძება) უკავშირებს, კორას - კორს (შეკვრა), ქარჩოხის ციხის მეორე სახელწოდება ცხმორს - მეგრულ ცხიმურს (რცხილას), რომელიც უნდა მიგველო შემდეგი გზით: ცხიმური-ცხმური-ცხმორი... ქართულ-სვანურის მიხედვით ნაწარმოებად მიიჩნევეს ტოპონიმ ლარგვისს და ა.შ. (გვასალია, 1983: 164-166). გავიხსენოთ ისიც, რომ ქსნის ხეობას ჯერ კიდევ ერთიანი ქართული სახელმწიფოს შექმნამდე ინტენსიური ურთიერთობები ჰქონდა ეგრის-აფხაზეთის სამეფოსთან. მისი მმართველები აქტიურად ცდილობდნენ ქსანზე გაბატონებას და გარკვეული დროით ახერხებდნენ კიდევ. წირქოლის ღვთისმშობლის ეკლესიის ლაპირიდარულ წარწერაში მოხსენიებულია ტაძრის აღმშენებელი აფხაზთა მეფე ლეონ მეორე (ლაპიდარული წარწერები, 1980: 221)... თავის მხრივ ეს ფაქტორიც ხელს უწყობდა ქსნის ხეობაში მეგრული სახელწოდებების გაჩენას. მოგეხსენებათ, „ძღაბ” მეგრულად გოგოს ნიშნავს. შესაძლებელია, სახელწოდება მიგვანიშნებდეს, რომ ძაბოეთი ოდითგან ულამაზესი გოგონებით (ქალებით) იყო გამორჩეული. გავიხსენოთ ისიც, რომ ძაბოეთის სიახლოვეს, მის სამხრეთ-აღმოსავლეთით არის ნასოფლარი გოლგოლეთი, რომელიც X საუკუნის სამთავნელის სარგოს წიგნში მოიხსენიება, როგორც გოგოეთი, აქაც ფუძეში სიტყვა „გოგო” ფიგურირებს...

ძაბოეთს თავის მოგზაურობის ჩანაწერებში ახსენებს იოჰან (ანტონ) გიულდენშტედტი და აღნიშნავს, რომ იგი სხვა სოფლებთან ერთად ეკუთვნის ქსნის ერისთავს. ამ დროისთვის ძაბოეთი უკვე ოსებითაა დასახლებული... რაც გერმანელ მოგზაურს პირველ რიგში შეუმჩნევია, ისაა, რომ ქართველები და ოსები „კარგად ეთვისებებიან ერთმანეთს”, ამასთან, როგორც ქართლის, ისე იმერეთის მეფის მორჩილი ოსები „მთლად ქართველებივით ცხოვრობენ.” (გიულდენშტედტი, 1962: 275; 1964: 63).

იოანე ბატონიშვილი „ქართლ-კახეთის აღწერაში” „ოსის სოფელ ძაბოეთს” ჭურთის ხეობის სოფლების რიგში მოიხსენიებს და მიგვანიშნებს, რომ იქ არიან მოსახლენი (ბაგრატიონი იოანე, 1986: 37).

ქსნის ოსების საკომლო მამულების ნუსხაში, რომელიც XVIII საუკუნის ბოლო პერიოდს უნდა მიეკუთვნებოდეს, ძაბოეთის შესახებ ცალკე მონაცემები არ გვხვდება, როგორც, მაგალითად ქარჩოხის ხეობის სხვა ოსებით დასახლებული სოფლების - ლომისისა და ოხირის შემთხვევაში. როგორც ჩანს, ძაბოეთი ამ შემთხვევაშიც ჭურთის ხეობის სოფლებშია ნაგულისხმევი: „ქ. ჭურთას სამოცი საკომლო, მომეტებულს ახალს-ახალს გატეხილებს გარდა” (ჯავახიშვილი, 1974: 188). ჩანს, რომ ჭურთის ხეობაში, ისევე როგორც ჟამურში, საფერშეთში... ოსური ახალშენების რიცხვი თანდათან იზრდებოდა.

1803 წლის იოანე ბატონიშვილის საუფლისწულოს აღწერის შეჯამებითი ცნობების მიხედვით „ძაბერეთში”, რომელიც ჭურთის ხეობის ოსებით დასახლებულ სოფლებსაა მიკუთვნებული, 11 კომლი ცხოვრობს, 73 მამაკაცი და 32 ქალი (Акты, 1968: 82).

1804 წლის პირველ რუსული კამერალური აღწერაში სოფლის სახელ-

წოდება შედარებით სწორადაა აღნიშნული - ზაბოეთი, კომლების რაოდენობა კი, 1803 წელთან შედარებით 15-მდეა გაზრდილი.

აღწერის მიხედვით აქ მცხოვრები ოსები:

1) გოგი გუში ფირტ (შვილი - დ.ა.), 1 კომლი, 6 მამაკაცი, 5 ქალი, 5 დღის სახნავი მიწა, 4 დღის - სახნავად გამოუყენებელი (სათიბი), 20 თივა, გადასახადი არ გადაუხდია.

2) გაზა მუზაი ფირტ, 1 კომლი, 6 მამაკაცი, 4 ქალი, 6 დღის სახნავი მიწა, 4 დღის - სახნავად გამოუყენებელი, 10 თივა, გადაიხადა 1 ცხვარი და 2 ბატკანი, სულ: 2 მანეთი და 60 კაპიკი.

3) გოთაზა მუზაი ფირტ, 1 კომლი, 4 მამაკაცი, 3 ქალი, 5 დღის სახნავი მიწა, 8 დღის - სახნავად გამოუყენებელი, 20 თივა, გადაიხადა 3 ცხვარი და 2 ბატკანი, სულ: 4 მანეთი და 60 კაპიკი.

4) ტოტი მუზაი ფირტ, 1 კომლი, 6 მამაკაცი, 2 ქალი, 10 დღის სახნავი მიწა, 20 თივა, გადაიხადა 2 ძროხა, 2 ცხვარი, 2 ბატკანი, სულ: 13 მანეთი და 60 კაპიკი.

5) დოლე მუზაი ფირტ, 1 კომლი, 2 მამაკაცი, 2 ქალი, 4 დღის სახნავი მიწა, 3 დღის - სახნავად გამოუყენებელი, 12 თივა, გადაიხადა 1 ძროხა, 2 ცხვარი და 1 ბატკანი, სულ: 7 მანეთი და 80 კაპიკი.

6) ჩაგის მუზაი ფირტ, 1 კომლი, 8 მამაკაცი, 2 ქალი, 5 დღის სახნავი მიწა, 4 დღის - სახნავად გამოუყენებელი, 12 თივა, გადაიხადა ასევე 7 მანეთი და 80 კაპიკი.

7) ზაალ კუსაი ფირტ, 1 კომლი, 6 მამაკაცი, 3 ქალი, 3 დღის სახნავი მიწა, 2 დღის - სახნავად გამოუყენებელი, 8 თივა, გადაიხადა ასევე 7 მანეთი და 80 კაპიკი.

8) გაზი კუსაი ფირტ, 1 კომლი, 8 მამაკაცი, 4 ქალი, 5 დღის სახნავი მიწა, 3 დღის - სახნავად გამოუყენებელი, 20 თივა, გადაიხადა ასევე 7 მანეთი და 80 კაპიკი.

9) დოლე გოჩაი ფირტ, 1 კომლი, 1 მამაკაცი, 1 ქალი, 3 დღის სახნავი მიწა, 2 დღის - სახნავად გამოუყენებელი, 12 თივა, გადაიხადა ასევე 7 მანეთი და 80 კაპიკი.

10) ბიმი მუზაი ფირტ, 1 კომლი, 7 მამაკაცი, 3 ქალი, 4 დღის სახნავი მიწა, 3 დღის - სახნავად გამოუყენებელი, 10 თივა, გადაიხადა 3 ცხვარი, ფული - 50 კაპიკი, 1 ბატკანი, სულ: 4 მანეთი და 30 კაპიკი.

11) ხაძი კაძილა ფირტ, 1 კომლი, 5 მამაკაცი, 5 ქალი, 4 დღის სახნავი მიწა, 3 დღის - სახნავად გამოუყენებელი, 20 თივა, გადაიხადა 6 ცხვარი და 2 ბატკანი, სულ: 7 მანეთი და 60 კაპიკი.

12) ბატიკო მუზაი ფირტ, 1 კომლი, 4 მამაკაცი, 2 ქალი, 6 დღის სახნავი მიწა, 3 დღის - სახნავად გამოუყენებელი, 10 თივა, გადაიხადა 4 ცხვარი და 1 ბატკანი, სულ: 4 მანეთი და 80 კაპიკი.

13) მურადა გოჩა ფირტ, 1 კომლი, 2 მამაკაცი, 3 ქალი, 3 დღის სახნავი მიწა, 2 დღის - სახნავად გამოუყენებელი, 12 თივა, გადაიხადა ასევე 4 მანეთი და 80 კაპიკი.

14) ლომო კაძილა ფირტ, 1 კომლი, 8 მამაკაცი, 4 ქალი, 3 დღის სახნავი მიწა, 2 დღის - სახნავად გამოუყენებელი, 15 თივა, გადაიხადა 1 ძროხა, 1 ცხვარი და 1 ბატკანი, სულ: 6 მანეთი და 80 კაპიკი.

15) ჩერქეზა კაძაი ფირტ, 1 კომლი, 4 მამაკაცი, 2 ქალი, 1 დღის სახნავი მიწა, 1 დღის - სახნავად გამოუყენებელი, 3 თივა, გადახდა 3 ცხვარი და 1 ბატკანი, სულ: 3 მანეთი და 80 კაპიკი.

15 ოჯახი 77 მამაკაცი და 45 ქალია. მათ მფლობელობაშია 67 დღის სახნავი მიწა, 44 დღის სახნავად გამოუყენებელი, 204 თივა, გადახდილი აქვთ 91 მანეთი და 90 კაპიკი.

გადასახადს იხდიან მიწათმოქმედებითა და მესაქონლეობით. (გსიემ, 1956: 84-86).

ოსურ გვარებს „ფირტ“ - აქვთ დაბოლოება, რაც ძის, შვილის აღმნიშვნელია და არა ოსური - „თი“ ან „ევი“. ოჯახის უფროსები მოხსენიებულნი არიან უშუალოდ მამიშვილობით: გოგი გუში შვილი, გაზა მუზაი შვილი, ზაალ კუსაი შვილი, დოღე გოჩა შვილი, ლომო კაძილა შვილი... შესამჩნევია ისიც, რომ ოსურ მოსახლეობას, ქართველ ყმა-გლეხებთან შედარებით გაცილებით მეტი გადასახადები აქვთ დაკისრებული. ისინი ქართულ-მიწა წყალზე ხიზნებად იყვნენ მოსულები. „ხიზანი“ იყო გლეხი, რომელიც მემამულეს ან გლეხს თავისი ნებით დროებით ან მუდმივად ეყმობოდა, შეეხიზნებოდა... მეზატონისა და ხიზანის მთავარი საფუძველი იყო მიწა. ხიზანის მიერ დაკავებული მიწის ფართობი განსაზღვრავდა საგადასახადო ნორმებს” (გამყრელიძე, 1996: 194).

თუ ოსი და ქართველი გლეხების გადასახადებს შევადარებთ, ვნახავთ, რომ ოსები გაცილებით მეტს იხდიან, ვიდრე რამდენიმე ქართული სოფლის მოსახლეობა ერთად აღებული: მაგალითად, ტოტი მუზაი ფირტს გადაუხდია 13 მანეთი და 60 კაპიკი - 2 ძროხის, 2 ცხვრისა და 2 ბატკნის საერთო ჯამით, მურადა გოჩა ფირტს - 4 მანეთი და 80 კაპიკი, ჩერკეზა კაძაი ფირტს - 3 მანეთი და 80 კაპიკი... შესაბამის პერიოდში სოფელ ვაკის (კარელთკარი) მოსახლეობის საერთო გადასახადი შეადგენდა 1 მანეთსა და 1/2 კაპიკს (8 კომლი), სოფელ კვერიათის - 8 მანეთსა და 21 კაპიკს (7 კომლი), სოფელ თინიკანის - 5 მანეთი და 70 1/2 კაპიკი (11 კომლი), სოფელ შატაკიანთკარის - 4 მანეთსა და 90 კაპიკს (15 კომლი), სოფელ ჭორჭოხის - 31 მანეთსა და 34 კაპიკს (30 კომლი) და ა.შ.

აღწერიდან ჩანს, რომ XIX საუკუნის დასაწყისში ძაბოეთში ყველაზე მეტი მუზაევების წინაპრები ყოფილან, 7 ოჯახში 37 მამაკაცი და 18 ქალია. მუზაევები ბოლო დრომდე ერთგულობდნენ სოფელს. ძაბოეთი XX საუკუნის 70-იან წლებამდე ჯერ კიდევ ცხოვრობდა მოსახლეობა. „სოფელი კოლექტივიზაციამდე (30-იანი წლების დასაწყისამდე) 35 ოჯახს ითვლიდა, სადაც მოწინავე გლეხური მეურნეობა ჩამოყალიბდა. 1934 წელს გაიხსნა პირველი დაწყებითი სკოლა, რომლის მასწავლებლად დაინიშნა ფირუზ ბესარიონის ძე მუზაევი. მოგვიანებით ფირუზი და მისი ოჯახი საცხოვრებლად ქალაქ ორჯონიკიძეში გადავიდა, საიდანაც სამამულო ომის გამო 1942 წელს კვლავ საქართველოში სოფელ ძაბოეთს დაუბრუნდა და წლების განმავლობაში მუშაობდა ჯერ კოლმეურნეობის თავმჯდომარედ, შემდეგ ფერმის გამგედ და სხვადასხვა თანამდებობაზე.” (ქენქაძე, 2010: 81). ქარჩოხის ხეობაში მეტად პატივსაცემ კაცს, ოსებთანაც და ქართველებთანაც ახლო ნათესაური ურთიერთობა ჰქონია. 108 ნათლული ჰყავდა ჩრდილოეთ ოსეთსა და საქართველოში. ეს ფაქტი თავისთავად დასტურია იმის, თუ

როგორ იყო ქსნის ხეობაში ქართველთა და ოსთა მეგობრობა ნათელ-მირონობით გამტკიცებული და არა მხოლოდ ნათელ-მირონობით, ფირუხს მეუღლეს ქართველი ჰყავდა - ფეფო ილურიძე. მათმა ოჯახმა დაბოეთი 1960 წელს დატოვა და მიდელაანის ჩრდილოეთით, „მაბურთხეზე“ სოფლის განაპირას დასახლდნენ. XX საუკუნის 70-იან წლებში დაბოეთიდან ქენქაანში გადასახლდა ბოლო მკვიდრი ბათა (ბათირბეგ) კორაევი, ცოტა ხნით ადრე კი ვლადიკავკაზში წასულა ილა (ჭინჭარა) მუზაევი. მალე ქენქაანიდან ჩრდილო კავკასიას მიაშურა ბათირბეგის ოჯახმაც (როგორც გვითხრეს, ბათირბეგს სამივე ვაჟისთვის ქართული სახელები დაურქმევია - გოჩა, კობა და ზაალი), მათი სახლი კი ხოზოეთიდან ქენქაანში დამკვიდრებულ ვახტანგ გაროზაშვილის ოჯახს შეუძენია.

დაბუეთიდან ოსების წასვლის შემდეგ სოფლის სათიბებს მეზობელი სოფლების მოსახლეობა თიბავდა. კოლექტიური მეურნეობების დროს მოპოვებული საკვები სატვირთო მანქანებით კოლმეურნეობის ფერმებში გადაჰქონდათ. დაბუეთში სამანქანო გზა ქარჩოხის კოლმეურნეობის თავმჯდომარის, აწ გარდაცვლილი გაიოზ თინიკაშვილის დროს იქნა გაჭრილი.

მახსოვს, გასული საუკუნის 80-იანი წლების ბოლოდან, ჯერ კიდევ სკოლის მოსწავლე, ჩემს ოჯახთან ერთად თიბვის პროცესში აქტიურად ვიყავი ჩართული. ბალახის მოთიბვა-მოგროვება და თივებად დადგმა ორი კვირის მანძილზე გრძელდებოდა. თივაში კოლმეურნეობა 10 მანეთს უხდოდა მოსახლეობას, 5 თივიდან კი სახლში მხოლოდ ერთის წაღება შეეძლო... ყოველ ზაფხულს ჩვენს ოჯახზე განპირობებულ სათიბში 40-45 თივა იდგმებოდა (ახლოური, 1991: 1). კოლმეურნეობების დაშლის შემდეგ დაბოეთის სათიბები მიდელაანის მოსახლეობაზე გადანაწილდა. ხელშეუხებელი რჩებოდა ნასახლარების ტერიტორია, სადაც, ბალახზე ხშირი ჭინჭარი იყო. ნასახლარებს მიდელაანში ჩამოსახლებული ზაურ ფირუხის ძე მუზაევის ოჯახი თიბავდა, რითაც ეს მშრომელი, ალალი ხალხი თავისებურად ეფერებოდა და უვლიდა თანასოფელთა ნაფუძარს.

დღეს, ისევე როგორც ქარჩოხის ხეობის სოფლების უმრავლესობა, დაბუეთიც დადუმებულია... ალბათ, მამულებიც გავერანდებოდა და, როგორც უპატრონოდ დარჩენილ მოუვლელ მიწას ჩვევია, ეკალ-ბარდით შეიმოსებოდა...

დასკვნა

ჩვენს ხელთ არსებული ისტორიული წყაროების, მოსახლეობაში შემონახული ეთნოგრაფიული, რელიგიური, ფოლკლორული ხასიათის ჩანაწერებისა და პირადი დაკვირვებების საფუძველზე შესწავლილი იქნა აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთის ისტორიულ სოფელ დაბუეთის წარსული და დღევანდელი.

კვლევამ გვიჩვენა, რომ ამ სოფლიდან ორჯერ მოხდა მოსახლეობის მიგრაცია - ჯერ ქართველების და შემდეგ მათ ნაფუძარზე დამკვიდრებული ოსების. თუმცა ქარჩოხის ხეობიდან ოსების წასვლის შემდეგ, 2008 წლის აგვისტოს ომამდე, სოფლის სათიბ-სავარგულებს ისევ მეზობლად მცხოვრები ქართველები უვლიდნენ და პატრონობდნენ.

დღეს დაბოეთი ოკუპირებული და უპატრონობით გავერანებული ნა-სოფლარია...

დამოწმებული წყაროები და ლიტერატურა

Akti sobrannie Kavkazskoi Arxeographicheskoi komissiei (1868). (Акты собранные Кавказской Археографической Комиссией. (1868). Том II. Тифлис.)

akhalgoris municipalitetis arkitekturuli memkvidreoba. (2008). *shida kartli*. t.IV, Tbilisi. (ახალგორის მუნიციპალიტეტის არქიტექტურული მემკვიდრეობა. (2008). *შიდა ქართლი*. ტ. IV. თბილისი.)

akhlouri, d. (1991). chkaroben qarchokhelebi. gazeti "akhalgori". 15 agvisto. №75 (2520). (ახლოური, დ. (1991). ჩქარობენ ქარჩოხელები. გაზეთი „ახალგორი“. 15 აგვისტო. №75 (2520))

akhlouri, d. (2021). *ksnis kheobis istoria*. t.2. tbilisi: gamomcemloba "saari". (ახლოური, დ. (2021). *ქსნის ხეობის ისტორია*. ტ. 2. თბილისი: გამომცემლობა „საარი“)

alania, n. (2014). revaz eristavi. enciklopedia "sakartvelo". t. 3. tbilisi. (ალანია, ნოდარ. (2014). რევაზ ერისთავი. ენციკლოპედია „საქართველო“. ტ. 3. თბილისი)

ioane bagrationi. (1986). *kartl-kakhetis aghwera*. teksti gamosacemad moamzades, gamokvleva da sadzieblebi daurtis tina enukidzem da guram bedoshvilma. Tbilisi: gamomcemloba "mecniereba". (იოანე ბაგრატიონი. (1986). *ქართლ-კახეთის აღწერა*. ტექსტი გამოსაცემად მოამზადეს, გამოკვლევა და საძიებლები დაურთეს თინა ენუქიძემ და გურამ ბედოშვილმა. თბილისი: გამომცემლობა „მეცნიერება“)

batonishvili vaxushti. (1973). aghwera sameposa sakartvelosa. *kartlis cxovreba*. t.IV. teqsti dadgenili kvela dziritadi xelnatseris mixedvit s. kaukhchishvilis mier, tbilisi. (ბატონიშვილი, ვახუშტი. (1973) აღწერა სამეფოსა საქართველოსა. *ქართლის ცხოვრება*. ტ. IV. ტექსტი დადგენილი ყველა ძირითადი ხელნაწერის მიხედვით ს. ყაუხჩიშვილის მიერ, თბილისი)

gamkrelidze, b. (1996). osta gansakhlebis sakitkhistvis sakartveloshi. *osta sakitkhi*. gori-tbilisi: gamomcemloba "pitagora". (გამყრელიძე, ბ. (1996). ოსთა განსახლების საკითხისათვის საქართველოში. *ოსთა საკითხი*. გორი - თბილისი: გამომცემლობა „პიტაგორა“)

gvasalia, j. (1993). *aghmosavlet sakartvelos istoriuli geograpiis narkvevebi (shida kartli)*. tbilisi: gamomcemloba "mecniereba". (გვასალია, ჯ. (1983). *აღმოსავლეთ საქართველოს ისტორიული გეოგრაფიის ნარკვევები (შიდა ქართლი)*. თბილისი: გამომცემლობა „მეცნიერება“)

giuldenshtedtis mogzauroba sakartveloshi. (1962). *germanuli teksti kartuli targmaniturt gamosca da gamokvleva daurto gia gelashvilma*. t.I. Tbilisi: sakartvels sss metsnierebata akademiis gamomtsemloba. (გიულდენშტედტის მოგზაურობა საქართველოში. (1962). *გერმანული ტექსტი ქართული თარგმანითურთ გამოსცა და გამოკვლევა დაურთო გია გელაშვილმა*. ტ. I. თბილისი, საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა)

giuldenshtedtis mogzauroba sakartveloshi. (1964). *germanuli teksti kartuli targmaniturt gamosca da gamokvleva daurto gia gelashvilma*. t.II. tbilisi, sakartvels sss mecnierebata akademiis gamomtsemloba. (გიულდენშტედტის მოგზაურობა საქართველოში. (1964). *გერმანული ტექსტი ქართული თარგმანითურთ გამოსცა*

და გამოკვლევა დაურთო გია გელაშვილმა. ტ. II. თბილისი: საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა)

fondi № 7486. goris istoriul-etnograpiuli muzeumi. (fondi № 7486 გორის ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმი.

lapidaruli tsartserebi (1980). lapidaruli tsartserebi. I. aghmosavlet da samkhret sakartvelo (V-X). *sheadgina da gamosatsemad moamzada n. shoshiashvilma*. tbilisi: gamomtsemloba "metsniereba" (ლაპიდარული წარწერები. (1980). ლაპიდარული წარწერები. I. აღმოსავლეთ და სამხრეთ საქართველო (V-X სს.). *შეადგინა და გამოსაცემად მოამზადა ნ. შოშიაშვილმა*. თბილისი: გამომცემლობა „მეცნიერება“.)

kenkadze, v. (2008). *ksnuri zepirsityvierebis karagozi*. Tbilisi. (ქენქაძე, ვ. (2008). *ქსნური ზეპირსიტყვიერების ქარაგოზი*. თბილისი.)

kenkadze, v. (2010). *ksnuri khalkhuri pablio*. (ქენქაძე, ვ. (2010). *ქსნური ხალხური ფაბლიო*. თბ., 2010)

kenkadze, v. (2014). *ksnis eristaviant kalebi*. XIV-XIX saukuneebi. tsigni I. tbilisi. (ქენქაძე, ვ. (2014). *ქსნის ერისთავიანთ ქალები*. XIV-XIX საუკუნეები. წიგნი I. თბილისი.)

javakhishvili, iv. (1974). *sakartvelos ekonomiyuri istoriis dzeglebi (XIII-XIX)*. tsigni II. Tbilisi: gamomtsemloba "metsniereba". (ჯავახიშვილი, ივ. (1974). *საქართველოს ეკონომიური ისტორიის ძეგლები (XIII-XIX სს.)*. წიგნი II. თბილისი: გამომცემლობა „მეცნიერება“)

jamburia, g. (1984). Orbelianebi. *kartuli sabtchota enciklopedia*. t.7. tbilisi. (ჯამბურია, გ. (1984). *ორბელიანები. ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია*. ტ. 7. თბილისი.)